Pròleg

LUIS ENRIQUE SAM COLOP

La idea de traduir aquest document va tenir dues fases.

La primera va ser la transcripció del document en l'idioma k'iche' amb l'alfabet contemporani, perquè els parlants k'iche' tingueren accés a llegir-lo en aquest idioma; en derivà la inquietud de traduir-lo a l'idioma espanyol, no perquè les anteriors traduccions estiguessin equivocades, malgrat que sí que contenen algunes errades, i algunes altres, moltes imprecisions, que espero haver superat.

En segon lloc, dites traduccions, en general, han passat per alt el llenguatge poètic en què va ser escrit el manuscrit original, i l'única còpia que ens en resta és la versió de fra Francisco Ximénez, escrita entre 1701 i 1703.

Fer aquest treball portà diverses etapes. La primera començà amb la traducció basada en la versió poètica del manuscrit, de la qual és autor qui això subscriu. En el procés calgué fer diverses correccions a aquella versió k'iche', pel que fa a la versificació i clarificació de termes. Així, calgué tornar a les transcripcions k'iche' de Schultze Jena (1944), Edmonson (1971), i a la còpia facsímil d'Estrada Monroy (1973) i Adrián Chávez (1978), que posteriorment vaig confrontar amb el manuscrit de Ximénez.

La segona etapa va consistir a llegir en k'iche' paraula per paraula i frase per frase per comparar-les amb la versió en espanyol amb el

meu pare, Mateo Sam Pocol. Coneixia parts del text segons la tradició oral k'iche', però no l'havia llegit ni sentit en la versió escrita, i no deixà d'impressionar-lo la part relacionada amb Tojil. Després s'anà millorant amb observacions i revisions posteriors.

Aquest llibre no hauria estat possible sense el suport de la fundació John Simon Guggenheim de Nova York, de Plumsock Mesoamerican Studies de Vermont i de la Newberry Library de Chicago, Illinois. La fundació Guggenheim i la Plumsock Mesoamerican Studies finançaren l'estudi i la traducció.

La Newberry de Chicago, on es troba el manuscrit de Ximénez (en diem «original» perquè la versió escrita pels tres autors k'iche' al segle xvi ha desaparegut), col·laborà finançant l'acarament de notes amb aquell manuscrit. Vaig tenir l'oportunitat de tenir a disposició meva aquell document del començament del segle xviii durant els mesos d'octubre del 2004 i 2005 a través de la beca Lester J. Cappon, que va permetre tornar a comparar les correccions a la meva versió k'iche' per tal d'estar conforme amb aquesta traducció. Aquell procés va ser estimulant, no només per haver tingut a les mans el manuscrit de fa més de tres-cents anys, sinó perquè a més vaig tenir accés a còpies d'altres documents i diccionaris del segle xvi i següents.

A l'inici d'aquest treball vaig comptar amb suport per retornar un mes a la biblioteca de la Universitat Estatal de Nova York a Buffalo a través d'una beca de la McNulty Chair del programa de poètica de la Facultat d'Anglès, on, de fet, vaig començar a estudiar aquests temes.

En l'àmbit personal, agraeixo la col·laboració del meu pare, i les observacions puntuals, sobretot a les notes a peu de pàgina, a Dennis Tedlock, a Robert Carmack i a Christopher Lutz. Els seus qüestionaments em van fer revisar detalls.

També estic agraït a Humberto Ak'abal, que va tenir la paciència de contestar i escoltar les meves inquietuds sobre certs passatges.

A més, agraeixo a Robert Karrow, conservador de les col·leccions especials de la Newberry, i al personal de la biblioteca, que em van facilitar l'accés a aquells materials, com també a amics que van resoldre alguns dels meus problemes tècnics de computació. Cap d'ells, per descomptat, és responsable de les errades que contingui

aquest llibre. La introducció, traducció i interpretacions a les notes són responsabilitat meva.

Qastzij wi xhi kamul k'amo
oxmul k'amo rumal nabe wujil
ojer tz'ibam puch.
Are ketal
kina'tabal nabe qachuch,
nabe qajaw.[1]

1. Veritablement, dues vegades gràcies,
tres vegades gràcies per aquest primer llibre
escrit fa molt de temps.
És la memòria
de les nostres primeres mares,
[dels nostres] primers pares.